

СУЗБИЈАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ФАЛСИФИКОВАЊА ИСПРАВЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Драган Јовашевић*

Универзитет у Нишу, Правни факултет

У посебном делу кривичног права Републике Србије сходно решењима из Кривичног законика донетог 2005. године са низом измена и допуна, посебно место, улогу и значај заузимају кривична дела фалсификовања (кривотворења) исправа. Она су по први пут систематизована у посебној групи под називом: „Кривична дела против правног саобраћаја“ сходно објекту њихове кривичноправне заштите. Зависно од врсте исправа: приватна, јавна или службена, разликују се поједини облици и видови испољавања ових кривичних дела која често представљају средство или начин за извршење других, у првом реду, привредних или службених (корупцијских) кривичних дела или за њихово прикривање и отежано доказивање. У овом раду се са аспекта законодавства, правне теорије и судске праксе анализирају појам, елементи, карактеристике и облици испољавања појединих кривичних дела против правног саобраћаја у Републици Србији.

Кључне речи: *правни саобраћај, исправе, фалсификовање, кривично дело, закон. одговорност, казна*

Увод

Кривична дела против правног саобраћаја представљају различите облике и видове фалсификовања исправа.¹ Оно може да се јави у два облика и то као: 1) материјално и 2) интелектуално фалсификовање исправа.

Материјално фалсификовање је прављење лажне исправе или њено преиначавање, преправљање тако да садржина исправе не одражава вољу лица које је на њој означено као издавалац. Лице које је означено као издавалац исправе није дало изјаву која на таквој исправи стоји. За постојање материјалног фалсификовања није од значаја да ли је изјава која је садржана у исправи истинита или лажна. Битно је да издавалац исправе није прави, односно да то лице није уопште издало такву исправу или је није издало са таквом садржином.

* Др Драган Јовашевић је редовни професор.

¹ Лат. falsus – лажан, што значи кривотворење, патворење, имитацију, преинаку, искривљавање, извртање чињеница (Б. Клаић, Рјечник страних ријечи, Загреб, 1979, стр. 409).

Интелектуално фалсификовање је издавање исправе са неистинитим садржајем које чини лице које је на исправи означено као њен издавалац. Овде је издавалац исправе заиста оно лице које је означено на таквој исправи као њен издавалац, али је лажна садржина исправе. Дакле, овде је издавалац исправе прави, али је њена садржина лажна, она не одговара објективној стварности. То је кривотворење мисли и изјава. Иначе, ово се фалсификовање још назива и алтернативно, садржајно, посредно или неправо фалсификовање.²

Објект заштите ових кривичних дела је правни саобраћај, његово законито, нормално, несметано и уз поверење одвијање између физичких и правних лица приликом успостављања, промене или окончања правних односа. Радња извршења ових кривичних дела се предузима на исправи као средству за одвијање правног саобраћаја. Дакле, исправа је објект напада ових кривичних дела.³ Последица ових кривичних дела се јавља у виду опасности, угрожавања законитог, сигурног, несметаног и уз поверење одвијања правног саобраћаја између физичких и правних лица.

Извршилац ових дела може да буде свако лице, али код неких дела из ове групе законодавац тражи посебно лично својство на страни извршиоца – својство службеног или одговорног лица (фалсификовање службене исправе из члана 357. КЗ). У погледу кривице, ова се дела врше само са умишљајем.

Појам и врста исправа

Објект напада код кривичних дела фалсификовања исправа представља посебно важно питање, како са аспекта правне теорије, тако још више са аспекта судске праксе.

Према члану 112. став 26. Кривичног законика Републике Србије⁴ (КЗ) исправа је сваки предмет који је подобан или одређен да служи као доказ какве чињенице која има значај за правне односе, као и рачунарски податак. Спис, писмо, пошиљка или документ могу бити и у електронском облику (члан 112. став 27. КЗ). Разликују се два појма исправе. То су: 1) исправа у ширем смислу и 2) исправа у ужем смислу.

У ширем смислу, исправа је сваки предмет који је подобан или одређен да служи као доказ какве чињенице која има значај за правне односе. Овде спадају различити предмети: магнетофонска трака, број шасије мотора, гранични камен, земљомерски знак, камен међаш, регистарска таблица, рачунарски податак итд. У

² М. Радовановић, М. Ђорђевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1977, стр. 308.

³ Предмет кривичних дела фалсификовања исправе, сходно схватањима судске праксе, може бити јавна или приватна исправа : Пробна регистарска таблица за моторна возила израђена од картона представља јавну исправу јер су њен облик, изглед и димензије прописани законом (пресуда Окружног суда у Нишу Кж. 736/2006); Неоверена фотокопија писмене исправе нема карактер исправе и не може бити предмет фалсификовања (решење Апелационог суда у Нишу Кж. 4020/2010); Када судија на расправи у парничном поступку утврди да је фотокопија товарног листа, која није оверена, верна оригиналу, тада та фотокопија има својство јавне исправе (пресуда Апелационог суда у Новом Саду Кж. 387/2011); Број шасије на мотору је исправа, али не јавна исправа, па када учинилац уклони тај број са шасије једног возила и на његово место стави број шасије другог возила чини фалсификовање исправе (пресуда Апелационог суда у Новом Саду Кж. 604/2013).

⁴ Службени гласник Републике Србије број : 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

ужем смислу, исправа је изјава воље или мисли неког лица дата у писменој форми о правно релевантној чињеници. Текст ове исправе мора бити сачињен на писмену, папиру и мора бити потписан од стране издаваоца исправе. Таква изјава воље или мисли треба да се односи на правно релевантне чињенице.

Постоји више различитих врста исправа.⁵ То су: 1) јавна, службена и приватна исправа, 2) оригинална исправа, копија и препис, 3) намерна и случајна исправа и 4) конститутивна и доказна исправа.

Појам јавне исправе не одређује кривично право, већ друге гране права: грађанско или управно. Тако према члану 154. став 1. Закона о општем управном поступку⁶ јавна исправа је исправа коју је у прописаном облику издао државни орган у границама своје надлежности, а која може бити прилагођена и електронској обради података, као и исправа коју је у таквом облику издало предузеће или друга организација у пословима које врши на основу јавних овлашћења и која доказује оно што се у њој потврђује или одређује. Са овим појмом јавне исправе изједначена је и микрофилмска копија исправе, односно репродукција те копије. На сличан начин појам јавне исправе одређује и Закон о парничном поступку⁷ у члану 238. према коме је јавна исправа она исправа коју је у прописаном облику издао надлежни државни и други орган у границама својих овлашћења, као и исправа коју је у таквом облику издала у вршењу јавних овлашћења друга организација или лице која доказује истинитост онога што се у њој потврђује или одређује.

За појам јавне исправе битни су следећи елементи: 1) издавалац исправе мора имати одређено својство – својство државног органа или организације и заједнице која врши јавно овлашћење, 2) исправа се издаје у границама надлежности органа или организације, у вршењу службене дужности и у прописаном поступку, 3) исправа мора бити издата у прописаној форми (облику) и 4) исправа садржи правно релевантне податке (земљишне књиге, матичне књиге рођених, венчаних и умрлих).⁸ Службена исправа је исправа коју издаје службено лице у вршењу службене дужности, а која садржи чињенице које су од значаја за службене односе. Приватна исправа је изјава воље или мисли физичког или правног лица која није издата у прописаној форми. У њеном издавању не учествују државни органи или организације и заједнице у вршењу јавних овлашћења.

Оригинална исправа је исправа која је издата, која потиче од лица које је на њој означено као издавалац. Таква исправа изворно, оригинално потиче од лица које је на њој означено као издавалац. Дупликат исправе постоји када је исправа истовремено издата у више примерака од стане издаваоца (па се сваки од тих примерака сматра оригиналом) или када издавалац поново изда исти примерак раније већ издате исправе. Дупликат исправе потиче од издаваоца и садржи његову изјаву воље или мисли, па се сматра оригиналом. Препис исправе ја само преписани текст оригиналне исправе који на различите начине (раније код општинског суда или органа

⁵ Д. Атанацковић, Кривично право, Посебни део, Београд, 1985, стр. 561.

⁶ Службени лист СРЈ број 33/97 и 31/2001 и Службени гласник Републике Србије број 30/2010.

⁷ Службени гласник Републике Србије број: 72/2011, 49/2013, 74/2013 и 55/2014.

⁸ Јавна исправа се у судској пракси може јавити као: санитарна књижица коју издаје надлежни здравствени орган (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1992/2004); Једнодневна ловачка дозвола коју издаје ловачко удружење својим члановима (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 160/2005).

општинске управе, а данас код јавног бележника⁹ – нотара) може бити оверен у погледу садржинске верности оригиналу. Препис исправе је само репродуковање садржине изјаве воље или мисли њеног издаваоца, али не значи и саму ту изјаву. Стога, препис нема доказну снагу исправе, већ он стиче својство исправе тек оверавањем пред надлежним државним органом. Препису је слична фотокопија исправе која представља верну репродукцију садржине оригиналне исправе помоћу савремених техничких средстава. Будући да не потиче од издаваоца непосредно, копија није исправа у кривичноправном смислу све док не буде оверена у погледу садржинске истинитости пред судским или управним органом.

Намерне исправе су исправе које су издате, односно сачињене зато да би својом садржином служиле као доказ правно релевантних чињеница у правном саобраћају. Случајне исправе су сачињене у другом циљу, а не у циљу да буду доказ какве правно релевантне чињенице, али се за овај циљ могу искористити.

Конститутивне (диспозитивне) исправе су оне којима се непосредно заснивају, мењају или укидају правни односи. Насупрот њима, стоје доказне (документарне) исправе којима се не заснива правни однос или проузрокују правне последице, већ је исправа сачињена да пружи доказ о правном односу који је настао независно од саме исправе.

Последица ових кривичних дела се јавља у виду опасности, угрожавања законитог, сигурног, несметаног и уз поверење одвијања правног саобраћаја између физичких и правних лица. Извршилац ових дела може да буде свако лице, али код неких дела из ове групе законодавац тражи посебно лично својство на страни извршиоца – својство службеног или одговорног лица (фалсификовање службене исправе из члана 357. КЗ). У погледу кривице, ова се дела врше само са умишљајем.

Фалсификовање исправе

Појам и елементи дела

Основно дело¹⁰ против правног саобраћаја је предвиђено у члану 355. КЗ. То је: „Фалсификовање исправе“. Оно се састоји у прављењу лажне или у преиначењу праве исправе у намери да се употреби као права, у употреби лажне или преиначене исправе као праве или у набављању лажне или преиначене исправе у намери употребе у правном саобраћају као праве.¹¹ Ово је основно кривично дело против правног саобраћаја.

Објект заштите је правни саобраћај (саобраћај исправама којима се доказује постојање или непостојање правних односа између физичких и правних лица), а објект напада је исправа. Исправа је средство за законито, нормално, несметано и уз поверење одвијање правног саобраћаја, па стога мора бити истинита, односно мора да садржи чињенице који одговарају објективној стварности.

⁹ Закон о јавном бележничтву (Службени гласник Републике Србије број: 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014, 93/2014, 121/2014, 6/2015 и 106/2015).

¹⁰ Б. Петровић, Д. Јовашевић, А. Ферхатовић, Кривично право 2, Сарајево, 2016, стр. 313-317.

¹¹ Д. Јовашевић, Љ. Митровић, В. Икановић, Кривично право Републике Српске, Посебни део, Бања Лука, 2017, стр. 287-310.

Радња извршења се може предузети са више алтернативно предвиђених делатности. То су: 1) прављење лажне исправе, 2) преиначење праве исправе, 3) употреба лажне или преиначене исправе и 4) набављање лажне или преиначене исправе.

Прављење лажне исправе је сачињавање, састављање исправе која до тада није постојала или не са том и таквом садржином и која није издата од стране лица које је означено као њен издавалац. Ова се радња предузима у намери да се тако сачињена, написана, произведена исправа употреби као права, као истинита у правном саобраћају, па је дело свршено самим сачињавањем овакве исправе у намери да се употреби као права без обзира да ли је ова намера и реализована у конкретном случају.¹²

Преиначење праве исправе је преправљање, преинака, мењање садржине постојеће исправе или потписа њеног издаваоца тако да она мења и своју доказну снагу у правном саобраћају.¹³ И ова се радња мора предузети у намери употребе кривотворене исправе у правном саобраћају као праве без обзира да ли је ова намера реализована у конкретном случају. За постојање дела је битно да постоји права исправа која је заиста издата од лица које је на њој назначено као издавалац, али да су у њеној садржини мењани битни елементи, тако да се добија други смисао изјаве, односно друга доказна снага исправе. Ова се радња може предузети : заменом, дописивањем или брисањем појединих слова, речи, израза, бројева или знакова интерпункције. Дело је свршено са предузимањем радње преиначења у наведеној намери.

Употреба лажне или преиначене исправе као праве је коришћење, стављање у правни саобраћај тако сачињене, кривотворене исправе, односно исправе са измењеном садржином као праве исправе.¹⁴ Радња извршења је употреба фалсификоване исправе као праве, односно њено коришћење за доказивање постојања или непостојања правно релевантних чињеница или права, односно правних односа. Коришћење се остварује показивањем или предајом лажне или неистините исправе одређеном лицу, органу или организацији чиме се она ставља у правни саобраћај. Предаја може бити непосредна и посредна (путем поште или другог лица).¹⁵

¹² Не постоји обележје кривичног дела фалсификовања исправе када окривљена уз сагласност и овлашћење оштећеног сачини приватну исправу и потпише је именом и презименом оштећеног (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 257/2008).

¹³ Када окривљени преиначи јавне исправе у намери да их као праве употреби, и то личну карту и визачку дозволу на име другог лица, тако што уместо фотографије лица на које се воде ове исправе стави своје фотографије и тако их користи, чини кривично дело фалсификовања исправе (пресуда Врховног суда Србије Кж. 2126/2005); За постојање фалсификовања исправе путем преиначења праве исправе потребно је да иста садржи и после измене својство исправе и да садржи правно релевантне чињенице (пресуда Окружног суда у Ужицу Кж. 448/2007).

¹⁴ Када окривљени употреби лажну саобраћајну дозволу и на своје возило стави регистарске таблице које су уписане у поменутој саобраћајној дозволи, али не одговарају том возилу, извршио је кривично дело фалсификовања исправе (пресуда Окружног суда у Суботици Кж. 395/2008).

¹⁵ Употреба фалсификоване исправе се може учинити на следећи начин: када окривљени напише и потпише у име приватног тужиоца изјаву о одрицању од тужбеног захтева, па тако сачињену исправу употреби као праву тако што је преда у судску писарницу чиме је исходовао пресуду у своју корист на основу одрицања, извршио је кривично дело фалсификовања исправе (пресуда Окружног суда у Бео-

Кривично дело је свршено кад је лажна или преиначена исправа употребљена, тј. кад је оваква исправа поднета као доказно средство без обзира да ли је конкретно и употребљена за доказивање каквих чињеница.¹⁶

Набављање лажне или преиначене исправе у намери употребе као праве у правном саобраћају представља припремну радњу која је због посебног степена опасности предвиђена као самостално кривично дело. То је делатност којом се стице, долази у посед, у државину направљена лажна или преиначена исправа. Стицање или прибављање исправе је долажење у посед, исправе на страни учиниоца и то само у случају када је друго лице фалсификовало исправу. Дакле, овде је друго лице фалсификовало исправу, па је учинилац као такву прибавља на разне начине (куповином, примањем на поклон, у замену, на послугу).¹⁷ За постојање овог дела потребно је постојање још два субјективна елемента на страни учиниоца. То су: 1) свест, знање да набавља управо кривотворену, фалсификовану исправу и 2) намера да се таква исправа употреби као права у правном саобраћају.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај (који се код појединих облика дела јавља као директни умишљај који квалификује намера учиниоца). За ово је дело прописана казна затвора до три године с тим што је покушај дела по изричитој законској одредби кажњив.

граду Кж. 1717/2004); када учинилац у поступку за ванредно ублажавање казне преда суду отпусне листе као доказ о наводној болести за које се утврди да су лажне (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 655/2005); до употребе лажне исправе може доћи и приликом сачињавања уговора о закупу стана са приватним законодавцем када учинилац употреби лажну личну карту. Окривљени је оглашен кривим да је употребио као праву лажну личну карту која представља јавну исправу на којој се налазила његова фотографија са личним подацима другог лица приликом сачињавања уговора о закупу стана (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2703/2005); радња употребе лажне јавне исправе се може састојати и у томе што је окривљени Окружном затвору у Београду поднео лажан налаз конзилијума ради одобрења прекида издржавања казне затвора (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 3174/2005); када окривљени од непознатог лица набави уверење о положеним испитима на Економском факултету у Суботици, а потом их преда на факултет у Зајечару од основу кога је стекао статус студента тог факултета, извршио је кривично дело фалсификовања исправе (пресуда Окружног суда у Суботици Кж. 112/2006); учинилац је употребио лажну исправу као праву коју је претходно направио на тај начин што је поднео тужбу због сметања поседа и на место које је предвиђено за потпис тужиоца, потписао два лица иако они нису били сагласни са подношењем такве тужбе (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 538/2006); у ситуацији када окривљени истовремено употреби лажну саобраћајну дозволу и на возило стави регистарске таблице наведене у саобраћајној дозволи, али које не припадају предметном возилу којим управља, извршио је једно кривично дело фалсификовања јавне исправе јер је стицај ових дела привидан (пресуда Апелационог суда у Новом Саду Кж. 3762/2011); кривично дело постоји и када окривљени није сачинио лажну исправу, већ је исту само употребио када је на своје путничко возило ставио туђе регистарске таблице које не припадају његовом возилу и исте је употребио за вожњу (пресуда Апелационог суда у Новом Саду Кж. 4584/2011).

¹⁶ Застарелост кривичног гоњења учиниоца кривичног дела фалсификовања исправе почиње да тече од дана када је кривично дело учињено – када је учинилац употребио лажну исправу као праву и то диплому о завршеном завршном испиту саобраћајне школе без обзира када је последица дела наступила (пресуда Врховног суда Србије Кзз. 22/2004).

¹⁷ Ако учинилац лажну исправу употреби као праву, та радња у себи конзумира и радњу набавке такве исправе (решење Окружног суда у Суботици Кж. 291/2007); Када је окривљени набавио ради употребе десет бланко фалсификованих образаца саобраћајних дозвола Босне и Херцеговине које су му пронађене од стране граничне полиције приликом преласка и преношења ових исправа у Босну и Херцеговину, тада је извршио кривично дело фалсификовања исправе у покушају (пресуда Окружног суда у Чачку Кж. 198/2008).

Тежи облик дела

Тежи облик дела за који је прописана казна затвора од три месеца до пет година постоји ако је радња извршења основног дела предузета у односу на посебну врсту исправе: 1) јавну исправу,¹⁸ 2) тестамент, 3) меницу, 4) чек, 5) јавну књигу, 6) службену књигу и 7) другу књигу која се мора водити на основу закона. Квалификаторна околност за коју Законик прописује строжије кажњавање је природа, врста и значај објекта напада.

Посебни случајеви фалсификовања исправе

Појам и елементи дела

Посебни случајеви или „посебни облици“ фалсификовања исправе из члана 356. КЗ представљају облик интелектуалног фалсификовања исправе код кога је издавалац исправе истинито, тачно одређен, што значи да исправа потиче од лица које је на њој означено као издавалац, али је неистинита садржина исправе (изјава воље или мисли) будући да она не одговара вољи лица које је означено као њен издавалац.¹⁹

Објект заштите је правни саобраћај, а објект напада је исправа. Зависно од врсте исправе која је објект напада разликује се: а) основни облик (који је уперен против приватне исправе) и б) тежи облик (који је уперен против јавне и са њом изједначене исправе).

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана казна затвора до три године. Према изричитој законској одредби покушај дела је кажњив.

Облици испољавања дела

Ово дело интелектуалног фалсификовања исправе има пет облика испољавања.²⁰ То су: 1) злоупотреба бланкета, 2) навођење на потписивање исправе обманом, 3) издавање исправе без овлашћења, 4) издавање исправе обманом о положају, чину или звању и 5) издавање исправе неовлашћеном употребом правог печата или знака.

Злоупотреба бланкета²¹ постоји када учинилац хартију, бланкет или други предмет на који је друго лице претходно ставило свој потпис неовлашћено попуни изјавом која има вредност за правне односе. За постојање дела потребно је да је друго

¹⁸ Неверено пуномоћје које је суду предато од стране адвоката у парничном поступку не представља јавну исправу (пресуда Округног суда у Нишу Кж. 401/2004); Под јавном исправом се подразумевају исправе које у прописаном облику издаје надлежни државни орган или су то исправе које издаје установа, односно други субјект који на основу закона врши јавна овлашћења, тако да признаница коју издаје синдикат не представља ову врсту исправе (пресуда Округног суда у Београду Кж. 527/2009).

¹⁹ Д. Јовашевић, В. Икановић, Кривично право Републике Српске, Посебни део, Бања Лука, 2012, стр. 267-271.

²⁰ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, Сарајево, 2005, стр. 317-319.

²¹ Бланкет потиче о француске речи blanc – што значи бео. Овај појам има два значења: 1) шире које означава потпис стављен на какав папир или писмено без назначења садржине на коју се односи и 2) уже које означава формулар, образац за давање какве изјаве пре него што је потписан.

лице ставило свој потпис на хартији, бланкету или формулару који нису попуњени никаквом садржином (или су попуњени садржином која није правно релевантна), па ту правно релевантну садржину сачињава учинилац по свом нахођењу без овлашћења потписника. За постојање дела је без значаја у ком циљу, из каквих разлога или у којој намери је потпис другог лица стављен на какво писмено: у шали, из доколице, из опкладе и сл. Попуњена садржина мора да представља правно релевантну изјаву која је од значаја за настанак или престанак правног односа. Дело је свршено кад је потписани бланкет неовлашћено попуњен изјавом која производи права или обавезе или има другу вредност за правне односе.

Навођење на потписивање исправе обманом или злоупотреба поверења постоји када учинилац обмане другог (довођењем или одржавањем у заблуди) о садржини исправе, па овај стави свој потпис на ту исправу сматрајући (погрешно држећи, верујући) да се потписује под другу исправу или под други садржај. И овде постоји несагласност између садржине исправе и воље лица које је означено као њен издавалац. Злоупотреба поверења се врши на два начина. То су: а) подметање исправе на потпис овлашћеном лицу или б) поверавање другом лицу да састави или попуни садржај исправе са унапред договореном садржином. Дело је свршено када је под утицајем заблуде друго лице ставило свој потпис на исправу.

Издавање исправе без овлашћења постоји када се исправа издаје у име лица без његовог овлашћења или у име лица које не постоји.²² Издавање исправе у име другог лица се јавља у два вида. То су: а) када учинилац потписује исправу својим именом и презименом, наводећи да свој потпис ставља у име другог лица које именом и презименом и другим личним подацима означава као издаваоца исправе и б) када учинилац без овлашћења издаваоца потписује исправу наводећи да то чини по његовом овлашћењу. Издавање исправе у име лица које не постоји постоји када се исправа издаје у име лица које правно не постоји (физичко лице још није рођено или правно лице још није регистровано код надлежног државног органа) или је престало да постоји (после смрти физичког лица или ликвидације правног лица). Дело је свршено самим сачињавањем овакве исправе.

Издавање исправе обманом о положају, чину или звању постоји када издавалац исправе уз свој потпис стави да има положај, чин или звање које стварно нема, а то има битан утицај на доказну снагу исправе. За постојање овог дела потребно је испуњење два елемента. То су: а) да издавалац исправе нема одређени положај,²³ чин или звање у време издавања исправе, без обзира да ли су такве околности постојале на страни учиниоца пре или после извршења дела и б) да су одређени положај, чин или звање од битног утицаја на доказну снагу исправе. Овде је издавалац исправе заиста лице које ју је потписало и таква исправа управо садржи његову изјаву воље.

²² Рецепт којим лекар прописује издавање одређеног лека пацијенту код кога је утврђено постојање неке болести не представља јавну исправу пошто није издат у вршењу јавних овлашћења. Рецепт по својој садржини и начину издавања може бити само исправа. За постојање кривичног дела посебни случајеви фалсификовања исправе потребно је да учинилац изда исправу у име другог лица без његовог овлашћења или у име лица које не постоји при чему је неопходно да учинилац потпише исправом својим именом уз назначење да то чини по овлашћењу издаваоца исправе (пресуда Округног суда у Нишу Кж. 2/2008).

²³ Окривљени је уз свој потпис ставио да има положај који нема тако што се на одлуку о увођењу централног грејања у зграду потписао као председник скупштине станара иако скупштина станара у тој згради не постоји (пресуда Округног суда у Београду Кж. 3167/2006).

Издавање исправе неовлашћеном употребом правог печата или знака постоји када учинилац састави исправу коју потом неовлашћено овери правим печатом или знаком чиме јој да службени карактер. Ово дело је могуће у случају када је само стављање печата или знака довољно за пуноважност такве исправе без потписа њеног издаваоца. Дело постоји када се неовлашћено стави прави печат или знак на исправу која садржи правно релевантну изјаву. Неовлашћеност постоји када учинилац дела није овлашћен уопште или не у таквом случају, на такав начин и у таквом поступку да употреби прави печат или прави знак. Дело је свршено самим стављањем правог печата или знака на исправу.

Тежи облик дела постоји када је било који посебан случај фалсификовања исправе предузет у односу на посебну врсту исправе: 1) јавну исправу, 2) тестамент, 3) меницу, 4) чек, 5) јавну књигу, 6) службену књигу и 7) другу књигу која се мора водити на основу закона. За ово је дело прописана казна затвора од три месеца до пет година.

Фалсификовање службене исправе

Појам и елементи дела

Кривично дело фалсификовања које има специфичну, двојаку правну природу је фалсификовање службене исправе. Оно је дело истовремено управљено против правног саобраћаја (према ком објекту је и систематизовано у овој групи кривичних дела.), али и против службене дужности (јер се врши од стране службеног или одговорног лица, а њиме се такође повређује и службена дужност ових лица).

Ово дело из члана 357. КЗ се састоји у уношењу неистинитих података или неуношењу важног податка у службену исправу, књигу, или спис; у оверавању службене исправе, књиге или списка са неистинитом садржином својим потписом, односно службеним печатом; у омогућавању прављења службене исправе, књиге или списка са неистинитом садржином својим потписом, односно службеним печатом; у употреби у служби неистините службене исправе, књиге или списка као истините или у уништењу, прикривању, оштећењу у већој мери или чињењу неупотребљивом на други начин службене исправе, књиге или списка.²⁴ Ово кривично дело представља облик интелектуалног фалсификовања, јер исправа није лажна у погледу лица које је означено као њен издавалац, већ у погледу садржине која није стварни одраз воље лица које се потписало као њен издавалац.²⁵

Објект заштите је двојако одређен као: 1) правни саобраћај и 2) службена дужност, а објект напада је: службена исправа, књига и спис. Службена исправа је изјава воље или мисли службеног лица сачињена у служби о правно релевантној чињеници, стању или догађају у писменој форми.²⁶ Службена књига је књига коју води службено лице у

²⁴ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Београд, 2003, стр. 351-364.

²⁵ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 2011, стр. 709-713.

²⁶ Поднета кривична пријава против одређеног лица нема својство службене исправе, нити исправе, па када окривљени овери печатом "независног синдиката" и својим потписом кривичну пријаву, нема кривичног дела фалсификовање службене исправе (пресуда Окружног суда у Чачку Кж. 1999/2005); Својство службене исправе има бродски дневник (пресуда Врховног суда Србије Кзп. 553/2007).

вршењу службене дужности на основу закона или другог прописа о правно релевантним чињеницама: регистри, протоколи, књиговодствене, рачуноводствене и благајничке књиге. Службени списи су писмена која службена лица примају или сачињавају у вршењу службене дужности, а садрже податке који имају доказну вредност: записници, белешке, приговори, представке, молбе, жалбе, тужбе, захтеви итд.

Извршилац дела може да буде службено или одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту, а у погледу кривице потребан је умишљај.

За ово је дело прописана казна затвора од три месеца до пет година.

Облици испољавања дела

Дело има пет облика испољавања. То су: 1) прављење неистините службене исправе, књиге или списка, 2) оверавање неистините службене исправе, књиге или списка, 3) омогућавање прављења неистините службене исправе, књиге или списка, 4) употреба неистините службене исправе, књиге или списка у служби и 5) уништење, прикривање, оштећење у већој мери или чињење неупотребљивом службене исправе, књиге или списка.²⁷

Прављење неистините службене исправе, књиге или списка се састоји у уношењу неистинитих података или у неуношењу важног податка у службену исправу, књигу или спис. Радња извршења је двојак алтернативно одређена као: а) чињење – уношење неистинитих података и б) нечињење – неуношење, пропуштање да се унесе важан податак у службену исправу, књигу или спис. Уношење неистинитих података је уписивање података о чињеницама које не постоје или које не одговарају објективној стварности. Неуношење је изостављање, односно неуписивање неког податка. За постојање овог дела закон тражи да се ради о важном податку. Који је податак важан, представља фактичко питање које судско веће решава у конкретном случају. Овог кривичног дела нема ако је изостављен податак који јасно произилази из склопа осталих података или податак који има општу доказну снагу, али у конкретном случају није од већег значаја за одлучивање. Дело је свршено са уношењем неистините садржине, односно неуношењем важног податка у службену исправу, књигу или спис.

Оверавање неистините службене исправе, књиге или списка постоји када службено или одговорно лице овери својим потписом и печатом службену исправу, књигу или спис коју је сачинило друго лице и тако јој да службени карактер, иако зна да са-

²⁷ Ово дело постоји у следећим случајевима из судске праксе: када руководилац стоваришта требаје утврђену количину дрвене грађе, па уместо на стовариште да налог да се грађа превезе до његове куће, а у службеној исправи – пописној листи стоваришта грађу искаже као да се налази на залихама (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1430/2005); окривљени је као власник и директор свог предузећа од више оштећених предузећа купио робу, документацију о купљеној роби није евидентирао у пословним књигама свога предузећа, а потом је робу продао непознатим купцима за готов новац. У циљу прикривања извршеног дела, он је на свом рачунару сачинио службене исправе са неистинитом садржином – налоге за књижење и аналитичке картице да је роба продата одређеном предузећу у Босни и Херцеговини чиме је извршио фалсификовање службене исправе (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1714/2006); уколико суд пропусти да у изреци пресуде наведе коју је од више алтернативно предвиђених радњи извршења кривичног дела окривљени у конкретном случају извршио учињена је битна повреда одредаба кривичног поступка (решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж. 611/2010).

држина те исправе, књиге или списка није истинита. Радња извршења је оверавање неистинитог садржаја службене исправе, књиге или списка као да су истинити. Оверавање се чини стављањем испод таквог садржаја потписа издаваоца, односно службеног печата. Оверавање треба да врши службено или одговорно лице које је иначе овлашћено да на службену исправу, књигу или спис ставља потпис или службени печат, јер ако то уради друго лице, тада постоји материјално, а не интелектуално фалсификовање. При томе, учинилац дела мора да зна да је садржина исправе, књиге или списка неистинита и да је такву садржину сачинило друго лице. Дело је свршено када је на службену исправу, књигу или спис са лажном садржином стављен потпис овлашћеног службеног или одговорног лица, односно службени печат.

Омогућавање прављења неистините службене исправе, књиге или списка постоји када учинилац својим потписом и службеним печатом да неопходну форму службеној исправу, књизи или спису са неистинитом садржином коју је сачинило друго лице. Радња извршења је омогућавање, што значи свесно стварање услова за прављење лажне исправе од стране другог лица. Омогућавање је врста помагања које је овде добило карактер самосталне радње извршења. То се може чинити стављањем свог потписа и печата на писмено чиме му се даје неопходна форма службене исправе, књиге или списка које друго лице накнадно, по договору са учиниоцем дела попуни неистинитом садржином. Дело је свршено стављањем потписа или службеног печата на хартију или формулар који друго лице треба да попуни неистинитом садржином.

Употреба неистините службене исправе, књиге или списка у служби је стављање овакве исправе, књиге или списка у правни саобраћај.²⁸ За постојање дела потребно је испуњење три елемента. То су: а) да се ради о делатности којом је створена могућност да се друго лице упозна са садржином службене исправе, књиге или списка, б) да се радња извршења предузима у односу на службену исправу, књигу или спис за који учинилац зна да је неистините садржине и в) да је употреба извршена у служби или у вези са службом. Битно је да је овакво писмено поднесено ради остваривања права, обавеза или правно заснованог интереса. Дело је свршено када је службена исправа, књига или спис са неистинитом садржином употребљена без обзира да ли је циљ ради кога је употребљена остварен или не.

Уништавање, оштећење у већој мери, прикривање или чињење неупотребљивом службене исправе, књиге или списка је онемогућавање коришћења ових писмена чиме се угрожава правни саобраћај, али истовремено и повређује службена дужност. Радња извршења је алтернативно одређена као: 1) уништење, 2) оштећење, 3) прикривање и 4) чињење неупотребљивом службене исправе, књиге или списка. Уништење је разарање супстанце или облика предмета физичким, хемијским или другим делатностима (спаљивањем, хемијским растварањем, потпуним брисањем текста) тако да писмено уопште не може да служи за првобитну сврху за коју је на-

²⁸ Битан елемент кривичног дела фалсификовања службене исправе је употреба неистините службене исправе у служби. У конкретном случају окривљени је као власник предузећа предао фактуре власнику другог предузећа по којима је то друго предузеће купац робе од предузећа из иностранства, а потом је фактуре предао царинарници. Дакле, предаја спорних фактура од окривљеног није радња употребе службене исправе неистините садржине у служби будући да таква употреба постоји када службено лице предаје службене исправе са неистинитом садржином, а иначе је овлашћен да их предаје у складу са својим службеним овлашћењем (решење Окружног суда у Суботици Кж. 359/2007).

мењено.²⁹ Оштећење у већој мери постоји када је предмет делимично, привремено или краткотрајно учињен неупотребљивим деловањем на облик или супстанцу тако да су поједини његови делови уништени, одстрањени, замрљани, па такав предмет не може бити коришћен за првобитну намену. За постојање дела је потребно да се ради о оштећењу у већој мери (у већем степену или обиму или у дужем трајању). Када постоји оштећење у већој мери, представља фактичко питање које судско веће решава у конкретном случају. Прикривање је склањање предмета са места на коме се налазио и које је било опште познато и премештање на друго, најчешће скривено место. Чињење неупотребљивим значи онемогућавање коришћења предмета уопште или за одређено време било којом делатношћу без деловања на облик или супстанцу: прљањем, слепљивањем листова, држањем на сунцу или на влажном месту и сл. Ово се дело може извршити у погледу истините или неистините службене исправе, књиге или списка.

Навођење на оверавање неистинитог садржаја

Последње кривично дело против правног саобраћаја носи назив: „Навођење на оверавање неистинитог садржаја“. Ово дело интелектуалног фалсификовања је предвиђено у члану 358. КЗ. Оно се састоји у навођењу надлежног органа довођењем у заблуду да у јавној исправи, записнику или књизи овери штогод неистинито што може да служи као доказ у правном саобраћају или у употреби овако сачињене јавне исправе, записника или књиге као да су истинити.³⁰

Објект заштите је правни саобраћај, а објект напада јесу: јавна исправа, записник или књига.

Дело има два облика. То су:³¹ 1) навођење надлежног органа да овери неистиниту исправу и 2) употреба неистините исправе.

²⁹ Фалсификовање службене исправе постоји када учинилац уништи пословне књиге и рачуноводствене исправе предузећа тако што их баца на сметлиште (пресуда Окружног суда у Суботици Кж. 399/2008).

³⁰ Пловидбена дозвола је јавна исправа. Окривљени је оглашен кривим да је у просторијама Капетаније пристаништа довео у заблуду надлежни орган да изда и овери пловидбену дозволу која служи у пловном саобраћају као доказ, а која је окривљеном послужила да легално управља пластичним чамцем који се кретао помоћу мотора, иако је знао да је документацију коју је предао Капетанији испословао на нелегалан начин (пресуда Апелационог суда у Београду Кж. 1363/2010); Да би постојало кривично дело навођења на оверавање неистинитог садржаја потребно је да окривљени довођењем у заблуду наведе надлежни орган да овери нешто неистинито у јавној исправи, записнику или књизи што има да служи као доказ у правном саобраћају, па такву исправу, записник или књигу и употреби (пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. 3304/2010); Предаја путне исправе службенику станице граничне полиције приликом преласка државне границе која припада другој особи, односно легитимисање на име те особе приликом прозивке од стране надлежног службеника не представља радњу кривичног дела навођења на оверавање неистинитог садржаја (решење Апелационог суда у Београду Кж. 6454/2011); Код кривичног дела навођење на оверавање неистинитог садржаја за постојање дела је битно да се у изреци пресуде у опису дела тачно назначи лице које се доводи у заблуду и назив органа, тако да није довољно да се у оптужењу само наведе – надлежни орган (правно схватање Кривичног одељења Врховног касационог суда донето на седници одржаној 15. априла 2014. године).

³¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2017, стр. 238-240.

Први облик дела је навођење надлежног органа да овери неистиниту јавну исправу, записник или књигу. Радња извршења се састоји у навођењу другог лица. То је делатност подстрекавања, позивања или подстицања лица да у оквиру надлежног органа овери јавну исправу, записник или књигу са неистинитом садржином. Овде је навођење као облик подстрекавања предвиђено као самостална радња извршења.³²

За постојање дела је потребно остварење још два елемента. То су: а) да се радња предузима на одређени начин – довођењем у заблуду (стварањем погрешне или непотпуне представе) или одржавањем у заблуди овлашћеног лица тако да оно под утицајем такве представе овери неистиниту јавну исправу, записник или књигу као да су истинити и б) да се радња предузима према надлежном органу (односно овлашћеном лицу у оквиру надлежног органа или организације која врши јавна овлашћења) који је једино овлашћен за издавање јавних исправа у прописаној форми или за вођење записника или књига.

Други облик дела је употреба неистините јавне исправе, записника или књиге. Радња извршења је употреба, стављање у правни саобраћај, пуштање у оптицај јавне исправе, записника или књиге са неистинитим садржајем за које се зна да су оверени управо од стране надлежног органа који је претходном радњом неког лица доведен у заблуду.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За ово је дело прописана казна затвора од три месеца до пет година.

Закључак

Ново кривично законодавство у Републици Србији које је у примени последњих десет година (од 1. јануара 2006. године) на посебан начин прописује кривичну одговорност и кажњивост за различите облике и видове фалсификовања, кривотворења, патворења исправа као средстава којима се нормално, несметано, законито и безбедно одвијају правни односи између физичких и правних лица. Извршењем ових кривичних дела се повређује или угрожава безбедност и законитост одвијања правног саобраћаја у земљи и иностранству.

Као и друга савремена кривична законодавства, тако и Република Србија, предвиђа више облика и видова испољавања кривичних дела фалсификовања исправа која се могу поделити на: а) материјално фалсификовање (фалсификовање исправе из члана 355. КЗ) и б) интелектуално фалсификовање исправе (кривична дела из чл. 356-358. КЗ). Ако је радња извршења управљена према приватној исправи, ради се основном облику ових дела, за која је изричито прописано кажњавање и а

³² Учишилац који довођењем у заблуду надлежног органа за возачке дозволе издејствује издавање дупликата возачке дозволе без података о изреченим мерама забране управљања моторним возилом, уместо наводно изгубљене дозволе у којој су му биле уписане такве мере, остварује дело навођења на оверавање неистинитог садржаја (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1587/2004); Стицај између кривичних дела навођење на оверавање неистинитог садржаја и фалсификовања исправе је привидан у ситуацији када окривљени помоћу фалсификоване исправе доведе у заблуду надлежни орган и тиме га наведе да овери у јавној исправи, спису или књизи неистиниту садржину што има да служи у правном саобраћају као доказ (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2388/2005).

сам покушај дела. Тежи облик ових дела фалсификовања добијају се када се радња извршења предузима према јавној или са њом изједначеним исправама.

Специфично је кривично дело – фалсификовање службене исправе – не само по томе што га, за разлику од осталих дела која може извршити свако лице, остварује само службено или одговорно лице, већ и по двојаким објектима заштите: а) правном саобраћају и б) службеној дужности која се такође извршењем овог дела повређује или угрожава у смислу њеног законитог, ефикасног, квалитетног и благовременог обављања.

Литература

- [1] Атанацковић Д. (1985), Кривично право, Посебни део, Београд.
- [2] Јовашевић Д. (2003), Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Београд.
- [3] Јовашевић Д. (2011), Лексикон кривичног права, Београд.
- [4] Јовашевић Д, Икановић В. (2012), Кривично право Републике Српске, Посебни део, Бања Лука.
- [5] Јовашевић Д. (2017), Кривично право, Посебни део, Београд.
- [6] Јовашевић Д, Митровић Љ, Икановић В. (2017). Кривично право Републике Српске, Посебни део, Бања Лука.
- [7] Клаић Б. (1979), Рјечник страних ријечи, Загреб.
- [8] Петровић Б, Јовашевић Д, (2005). Кривично (казнено) право 2, Посебни дио, Сарајево.
- [9] Петровић Б, Јовашевић Д, Ферхатовић А. (2016). Кривично право 2, Сарајево.
- [10] Радовановић М, Ђорђевић М. (1977), Кривично право, Посебни део, Београд.
- [11] Службени гласник Републике Србије број: 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
- [12] Службени гласник Републике Србије број: 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014, 93/2014, 121/2014, 6/2015 и 106/2015.
- [13] Службени гласник Републике Србије број: 72/2011, 49/2013, 74/2013 и 55/2014.
- [14] Службени лист СРЈ број 33/97 и 31/2001 и Службени гласник Републике Србије број 30/2010.